

Nr 39.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till förordning angående grunder för lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar; given Stockholms slott den 6 februari 1942.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till förordning angående grunder för lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar.

GUSTAF.

A. Pehrsson-Bramstorp.

F ö r s l a g
till
**förordning angående grunder för lindring i arrendevillkoren för
vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar.**

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

På framställning av arrendator av kronan tillhörig jordbruksegendom, för vilken arrendeavgiften helt eller delvis är utsatt i en eller flera av de persedlar, som upptagas i länets markegångstaxa, att lösas med penningar efter senast fastställda pris enligt litt. A i markegångstaxan, må, om egendomen står under domänstyrelsens förvaltning, domänstyrelsen och eljest den myndighet, som har att ombesörja utarrendering av egendomen, bevilja skälig lindring i arrendevillkoren såvitt angår arrendeåret 1941—1942 under förutsättning

- a) att arrendeavtalet slutits före den 1 september 1940;
- b) att arrendevillkoren på grund av rådande förhållanden befinnas för arrendatorn oskäligt tyngande; samt
- c) att arrendatorn gjort vad av honom skäligen kan påfordras för egendomens hållande i god hävd.

2 §.

Lindring i arrendevillkoren må endast avse nedsättning i arrendeavgiften i den mån denna utsatts i persedlar. Arrendeavgiften må icke nedsättas med större belopp än som motsvarar två tredjedelar av skillnaden mellan persedlarnas pris enligt litt. A i markegångstaxan för åren 1939 och 1941.

3 §.

Ansökan om lindring i arrendevillkoren skall för att kunna prövas hava inkommit till vederbörande myndighet före den 1 maj 1942.

4 §.

Prövas i fall, då utarrendering av egendomen skett efter förutgången arrendeuppskattning, för åstadkommande av nödig utredning i ärendet erforderligt, att ny arrendeuppskattning verkställes, har vederbörande myndighet att föranstalta därom. Kostnaden härför skall gäldas av arrendatorn.

5 §.

Över beslut, som enligt 1 § meddelats av där angiven myndighet, må klagan föras hos Kungl. Maj:t genom besvär, som skola ingivas till vederbörande statsdepartement före klockan tolv å trettionde dagen från det klaganden erhållit del av beslutet.

6 §.

Vad i denna förordning stadgas om arrendator äger jämväl tillämpning å arrendators dödsbo och konkursbo samt löftesmän, som övertagit arrendet, ävensom annan, som med vederbörligt godkännande fått arrendet på sig överlåtet.

7 §.

Myndighet, som i 1 § sägs, äger beträffande egendom, som står under dess inseende, meddela de närmare bestämmelser, som må erfordras för tillämpningen av denna förordning.

Denna förordning träder i kraft dagen efter den, då förordningen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 6 februari 1942.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Pehrsson-Bramstorp, anför efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter:

Den 28 juni 1941 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla dels en utredningsman för att verkställa utredning rörande lagstiftning till reglering av vissa arrenden, dels ock högst fem sakkunniga personer att med utredningsmannen deltaga i överläggningar i ämnet. Med stöd av detta bemyndigande tillkallades dels den 28 juni 1941 häradshövdingen N. Wihlborg såsom utredningsman och dels den 4 september 1941 ledamöterna av riksdagens första kammare godsägaren B. H. von Stockenström och f. d. domänintendenten P. B. Nilsson i Landeryd samt ledamöterna av riksdagens andra kammare lantbrukarna A. P. Pettersson i Dahl och K. H. Gustafsson i Dädesjö ävensom lantbrukaren K. V. Ögren i Kroken att såsom sakkunniga deltaga i överläggningar rörande den ifrågasatta lagstiftningen.

Med skrivelse den 12 december 1941 har utredningsmannen överlämnat en promemoria angående reglering av arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar. Vid promemorian fanns fogat förslag till förordning angående grunder för lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar. Över promemorian och författningsförslaget ha utlåtanden avgivits av domänstyrelsen, domänintendenterna samt riksförbundet Sveriges statsarrendatorer och föreningen arrendatorer av kronoegendomar i Malmöhus län u. p. a. Vissa ytterligare skrivelser ha därjämte inkommit i ärendet.

Jag torde nu få underställa Kungl. Maj:t detta ärende. Innan jag närmare ingår på frågan, torde jag få erinra därom, att utredningsmannen avlämnat dels med skrivelse den 29 oktober 1941 promemoria angående lagstiftning till reglering av arrende rörande jord, som är anslagen till ecklesiastikt ändamål, och dels med förenämnda skrivelse den 12 december 1941 promemoria angående lagstiftning till reglering av vissa arrendeavtal. På grundval av sistnämnda promemoria och däröver avgivna yttranden har upprättats förslag till lagstiftning i ämnet, vilket remitterats till lagrådet för yttrande.

Sedan sådant yttrande avgivits, har Kungl. Maj:t denna dag på min föredragning beslutat proposition till riksdagen med förslag till dels lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall och dels lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 16 maj 1941 (nr 243) om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m. På föredragning av chefen för ecklesiastikdepartementet har denna dag även beslutats proposition med förslag till lag angående lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av till ecklesiastiskt ändamål anslagen jord.

Gällande bestämmelser m. m.

De kronan tillhöriga fastigheter, vilka beröras av det föreliggande förslaget, äro i första hand de egentliga jordbruksdomänerna. Dessa förvaltas av domänstyrelsen enligt av riksdagen antagna grunder. Dylika förvaltningsgrunder funnos intagna i kungörelsen den 4 juni 1908 (nr 52) angående förändrade grunder för förvaltningen av kronans jordbruksdomäner. Vissa arrendeavtal, som ingåtts enligt sagda kungörelse, äro ännu gällande. 1908 års kungörelse har emellertid sedermera ersatts av kungörelsen den 22 juni 1934 (nr 320) angående grunder för förvaltningen av viss kronoegendom, vilken kungörelse äger tillämpning å utarrenderingar, verkställda efter ingången av år 1935. Enligt båda författningarna skall, då utarrendering förestår av jordbruksegendom, företagas arrendeuppskattning, därvid skall upprättas beskrivning över egendomen ävensom uppgöras förslag till sättet för dess utarrendering samt till den arrendeavgift och de villkor i övrigt, emot vilka densamma bör upplåtas. Sådan uppskattning verkställas av en nämnd, bestående av domänintendenten samt två uppskattningsmän. Domänstyrelsen fastställer med stöd av arrendeuppskattningen jämte övriga tillgängliga upplysningar de villkor, under vilka utarrenderingen bör ske. Enligt mom. 10:o i 1908 års kungörelse skulle arrendeavgiften alltid vara utsatt i penningar. Denna bestämmelse ändrades sedermera genom kungörelse den 10 juni 1932 (nr 186). Enligt sistnämnda författning, som trädde i tillämpning den 1 juli 1932, skall arrendeavgiften vara utsatt till hälften i penningar och till hälften i en eller flera av de persedlar, som upptagas i länets markegångstaxa, att lösas med penningar efter senast fastställda pris enligt litt. A i markegångstaxan. Motsvarande föreskrift är därefter intagen i 12 § i 1934 års förut berörda arrende-förordning. Avgiften skall för varje arrendeår erläggas på sätt domänstyrelsen bestämmer under uppbördstermin från och med den 1 till och med den 14 mars det kalenderår då arrendeåret utlöper.

Förutom de egentliga jordbruksdomänerna förvaltar domänstyrelsen kronans s. k. skogsjordbruk, d. v. s. å kronopark eller andra kronoskogar belägna jordbruksegendomar, som prövas erforderliga för skötseln av skogarna. Vid utarrendering av skogsjordbruken, vilket sker genom vederbörande överjägmästares försorg, utsättes arrendeavgiften i allmänhet i penningar, men någon gång utsättes avgiften till viss del i persedlar att lösas enligt markegångstaxan.

Andra kronan tillhöriga fastigheter, vilka äro utarrenderade på angivet

sätt, äro dels vissa fastigheter, vilkas utarrendering enligt särskilda av Kungl. Maj:t meddelade beslut sker genom domänstyrelsen men för annan myndighets räkning, dels vissa fastigheter, vilka förvaltas och utarrenderas av riksmarskalksämberet, och dels två av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen förvaltade fastigheter. Möjligen finnes ytterligare en eller annan kronan tillhörig fastighet, vid vars utarrendering s. k. persedellarrende förekommer.

I utredningens promemoria har lämnats en översikt över tidigare medgivna arrendelindringar i anledning av inträffade kriser för jordbruket. Härom har anförts följande.

Under tiden för 1914—1918 års världskrig voro arrendeavgifterna för kronans jordbruksdomäner utsatta i penningar. Desamma rön te därför icke någon inverkan av då rådande högkonjunktur. Denna kom emellertid så småningom att påverka arrendesättningen för de egendommar, som under samma tid gjordes till föremål för arrendeuppskattning. På grund av ovissheten rörande varaktigheten av konjunkturen inskränktes arrendetiderna från det normala 20 år till 5, 7 och 10 år. Emellertid kunde det icke undvikas, att en del arrendatorer, vilkas kontrakt grundade sig å under högkonjunkturen verkställda uppskattningar, försattes i svårigheter att fullgöra ingångna förbindelser. Med anledning härav funno sig statsmakterna år 1926 nödsakade att medgiva vissa möjligheter till lindring i arrendevillkoren. Jämlikt en i enlighet härmed utfärdad kungörelse den 18 juni 1926 (nr 261) angående allmänna grunder för lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksdomäner kunde arrendator av kronoegendom medgivas lindring i arrendevillkoren genom nedsättning i arrendeavgiften med högst en tredjedel, dock ej för tid, som förflutit före arrendeåret 1926/27. Som förutsättning härför gällde, att arrendeavtalet slutits under något av åren 1917—1921, att ansökning ingivits i vederbörlig ordning före utgången av år 1926, att de kontraherade arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden befunnas oskäligt tyngande och arrendatorn på grund härav kunde befaras bliva urståndsatt att fullgöra sina förbindelser enligt avtalet, samt att arrendatorn gjort vad av honom skäligen kunde påfordras för hållande av den arrenderade fastigheten i god hävd. I överensstämmelse med dessa bestämmelser har enligt vad domänstyrelsen meddelat lindring i arrendevillkoren medgivits i sammanlagt 15 fall.

Vid den fortsatta utvecklingen av efterkrigsårens jordbrukskris uppkom emellertid behov av lindring i avtalade arrendevillkor jämväl för andra arrendeavtal än dem som avsågos i nyssberörda kungörelse. Särskilt kännbar för arrendatorerna blev krisen under lågkonjunkturen åren 1930—1932. Vid nämnda tidpunkt inkom sålunda från ett stort antal kronoarrendatorer i de olika länen och sammanslutningar av arrendatorer ansökningar om nedsättning i avtalade arrendeavgifter eller om ny arrendeuppskattning för fastställande av ett med hänsyn till dåvarande förhållanden på jordbrukets område skäligt arrende. I samband härmed framfördes krav på en allmän ändring i förvaltningsgrunderna på så sätt att arrendeavgifterna — såväl ur kronans som arrendatorernas synpunkt — måtte göras delvis beroende av prisförhållanden å jordbruksprodukterna. Närmast med sikte på framtida arrendeförhållanden tillkom så kungörelsen den 10 juni 1932 (nr 186), varigenom föreskrevs, att arrendeavgiften för kronans jordbruksdomäner skulle från och med den 1 juli 1932 utsättas till hälften i penningar och till hälften i en eller flera av de persedlar, som upptagas i länets markegångstaxa, att lösas med penningar efter senast fastställda pris enligt litt. A i markegångstaxan.

Genom föreskrift i övergångsbestämmelsen till sistnämnda kungörelse öpp-

nades vidare möjlighet för tillämpning av bestämmelsen om sättet för arrendeavgiftens utgående även beträffande tidigare tillkomna arrenden i syfte att i de fall, där omständigheterna befunes böra därtill föranleda, viss lindring skulle kunna medgivas i avseende å gällande mera betungande arrendeavgifter. Domänstyrelsen bemyndigades medgiva lindring i dessa arrendevillkor på det sätt, att arrendeavgift finge nedsättas intill det lägre belopp, som skulle ha utgått, därest avgiften från början bestämts till hälften i persedlar. För att medgivande skulle kunna lämnas förutsattes, att de kontraherade arrendevillkoren, med hänsyn till rådande förhållanden, funnes för arrendatorn tyngande och det på grund därav kunde antagas möta svårigheter för denne att fullgöra sina förbindelser enligt avtalet samt att skäl till medgivandet för övrigt vore för handen. För erhållande av arrendelindring skulle arrendatorn bland annat förbinda sig att för återstående arrendetiden utgöra hälften av arrendeavgiften i de vid omräkningen använda persedlarna, att lösas med penningar efter senast fastställda pris enligt litt. A i länets markgångstaxa. Domänstyrelsen har meddelat, att nu ifrågakommande föreskrift medfört betydande nedsättningar i arrendeavgiften för åtskilliga arrendatorer.

Där erforderlig lindring icke kunnat erhållas enligt berörda övergångsbestämmelse, ha ytterligare möjligheter öppnats genom kungörelsen den 10 mars 1933 (nr 79) med särskilda föreskrifter om lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronan tillhöriga jordbruksegendomar. Enligt nämnda kungörelse kunde dylik arrendator efter framställning, som skulle vara vederbörande myndighet tillhanda före utgången av år 1933, eventuellt efter hållande av ny arrendeuppskattning, beviljas skälig lindring i arrendevillkoren, under förutsättning bland annat att arrendeavtalet slutits under något av åren 1916—1930, att arrendetiden utlöpte tidigast den 14 mars 1935, att arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden befunes oskäligt tyngande och arrendatorn på grund därav kunde befaras bliva urståndsatt att fullgöra sina förbindelser enligt avtalet samt att arrendatorn gjort vad av honom skäligen kunde påfordras för egendomens hållande i god hävd. Nu senast ifrågakomna kungörelse har för domänstyrelsens del endast tillämpats i ett fåtal fall. Kungörelsen gällde emellertid alla kronans jordbruksegendomar av sådan storlek att brukaren kunde antagas av dess jordbruk erhålla sin huvudsakliga utkomst och även sådana arrenden, som icke reglerades av domänstyrelsen.

Framställningar om lindring i arrendevillkoren.

Under den kristid, som inträtt i samband med det nu pågående kriget, ha till Kungl. Maj:t inkommit åtskilliga framställningar om reglering av de arrendeavtal rörande publik jord, i vilka arrendeavgiften utsatts i persedlar att lösas i penningar efter de i markgångstaxan utsatta prisen. Härom må såvitt angår de arrendeavtal, som avse kronan tillhörig jord, anföras följande.

Den 19 november 1940 inkom från riksförbundet Sveriges statsarrendatorer — vilket förbund utgör en sammanslutning av i olika län förekommande föreningar av dels kronoarrendatorer och dels ecklesiastiska arrendatorer — en nämnda dag dagtecknad skrivelse, däri förbundet med hänsyn till årets synnerligen svaga skörd och till att priset på jordbrukets produkter icke reglerades av en fri marknad anhöll, att under den tid priset å jordbrukets produkter reglerades av statsmakterna 12 § 1 mom. av förordningen nr 320/1934 angående grunder för förvaltningen av viss kronoegendom samt motsvarande

paragrafer i ecklesiastik boställsordning finge upphöra att gälla och att således hela arrendavgiften skulle utgå i penningar, därest arrendator hos vederbörande myndighet därom anhölle.

Riksförbundets nu återgivna skrivelse remitterades till domänstyrelsen, som avgav utlåtande däröver den 7 januari 1941. I detta utlåtande redogjorde styrelsen till en början för vad som förut åtgjorts till lindrande av de svårigheter, vari kronoarrendatorerna till följd av tidigare kristidsförhållanden råkat, varjämte styrelsen meddelade, att styrelsen inhämtat, att ehuru framställningen såvitt kronoarrendatorerna anginge toge sikte endast på arrendeavgifter, som fastställts i enlighet med bestämmelserna i 1934 års arrendeförordning, förbundets mening dock vore, att även de arrenden, som på grund av andra författningsrum fastställts till hälften i penningar och till hälften i persedlar, borde göras till föremål för reglering. Härefter anförde domänstyrelsen, som i ärendet hört samtliga domänintendenter, följande:

Den ursprungliga bestämmelsen, att arrendeavgiften städse skulle utsättas i penningar, har med hänsyn till de växlande konjunkturerna under de senaste tjugofem åren icke varit tillfredsställande. Helt naturligt väcktes icke några anspråk från arrendatorshåll om jämkningar i gällande arrendeavtal under förra världskriget med dess för jordbruket goda tider. Det kan förtjäna omnämnas, att markegångspriset exempelvis på vete i Stockholms län år 1920 var uppe i 35 kronor per hektoliter, under det att motsvarande pris enligt 1940 års taxa endast utgjorde 19 kronor 50 öre per hektoliter. Arrendena, som i allmänhet löpte på tjugo år, voro fastställda till ett visst fast pris för hela arrendeperioden och jordägaren kunde i dessa fall icke komma i åtnjutande av någon del av konjunkturförbättringen. När sedan andra tider stundade och arrendatorerna bereddes svårigheter att betala arrendena, har staten under nu berörda tidrymd vid tre skilda tillfällen medgivit jämkningar till arrendatorernas fördel. Någon exakt beräkning av de efterskänkta beloppen föreligger ej men dessa torde överslagsvis kunna uppskattas till åtskilliga 100,000-tals kronor. Redan under 1920-talet diskuterades möjligheterna att åvägabringa en bättre avvägning av arrendebeloppet under olika högkonjunkturer. Legan borde bestämmas på ett sådant sätt att den i görligaste mån anpassades efter jordbrukets bärighet under skilda förhållanden. Krav framställdes därvid bland annat på att legan borde helt bestämmas i naturapersedlar. Det mötte emellertid svårigheter att överblicka konsekvenserna av en dylik anordning och denna kunde antagas i vissa fall medföra höjningar eller sänkningar i arrendeavgiften, som icke stode helt i proportion till den ökade eller minskade avkastningen. Förändringar kunde uppkomma i fråga om jordbrukets omkostnader i förhållande till de under uppskattningsåret beräknade, produkterna kunde stiga mer än normalt på grund av mindre god skörd med mera dylikt. Med anledning härav stannade man för ett uttalande att endast hälften av avgiften borde göras beroende av prisfluktuationerna å lantbruksprodukter. Med andra ord jordägare och arrendator borde dela den framtida risken till hälften vardera.

Bestämmelsen att arrendeavgiften skulle fastställas till hälften i penningar och till hälften med ledning av vissa markegångspersedlar har tillämpats vid utarrenderingar, verkställda efter den 1 juli 1932. På grund av stadganden i 1932 och 1933 års arrendelindringsförfattningar ha vidare ett mycket stort antal arrendeavtal, som träffats dessförinnan, jämkats och arrendeavgifterna omräknats till överensstämmelse med motsvarande regler. Såsom uttrycklig förutsättning för arrendelindringens åtnjutande har föreskrivits skyldighet

för arrendatorn att för framtiden utgöra arrendet i enlighet med de ändrade bestämmelserna. På grund av den inträffade ökningen i persedlarnas värde skedde också för närvarande beträffande åtskilliga egendomar en återbetalning till kronan av den arrendelindring, som arrendatorerna åtnjutit under tidigare år. Dock har persedelvärdet i vissa fall ännu icke nått sådan höjd att återbetalningen börjat för alla. Exempelvis kan nämnas, att arrendeavgiften för kronoegendomen Eksholm i Malmöhus län ursprungligen var fastställd till 4,039 kronor. På grund av 1932 års författning beviljades arrendelindring från år 1933 och har avgiften därefter betydligt understigit ursprungsarrendet. Med tillämpning av 1940 års taxa kommer arrendet icke upp till högre belopp än 3,354 kronor 15 öre, vilket med 684 kronor 85 öre understiger ursprungsarrendet. Ottenby kungsladugård på Öland, som var upplåten på arrende för tiden $\frac{14}{3}$ 1925— $\frac{14}{3}$ 1945, lämnade för arrendeåret 1931/32 en avgäld av 24,961 kronor 4 öre. Efter medgiven lindring enligt 1932 års författning nedsattes avgälden till 19,852 kronor 19 öre och har under de följande åren understigit den ursprungliga avgälden. Först med tillämpning av 1940 års markgångstaxa kom avgälden att något överstiga ursprungsarrendet.

Då det även kan vara av visst intresse att se, huru det nya sättet att utgöra arrende verkat vid arrendeavtal, träffade efter den 1 juli 1932, lämnas några stickprov beträffande nya arrenden, som börjat tillämpas redan den 14 mars 1933.

Egendomens namn	Arrendetid och fastställd arrendeavgift	Arrendeavgiftens storlek den 14 mars	
		år	kronor
Åkra, Södermanlands län Höjningen i arrendet den 14 mars 1941 i förhållande till den fastställda arrendeavgiften utgör 28.14 procent av sistnämnda avgift.	1933—1953 1,650 kronor	1934	1,573:—
		1935	1,651:07
		1936	1,635:09
		1937	1,706:20
		1938	1,794:90
		1939	1,728:20
		1940	1,820:10
		1941	2,114:40
Törnvik, Östergötlands län Höjningen i arrendet den 14 mars 1941 i förhållande till den fastställda arrendeavgiften utgör 48.83 procent av sistnämnda avgift.	1933—1943 900 kronor	1934	907:20
		1935	968:70
		1936	962:70
		1937	1,013:70
		1938	1,097:10
		1939	1,071:60
		1940	1,137:—
		1941	1,339:50
Tostarp, Kristianstads län Höjningen i arrendet den 14 mars 1941 i förhållande till den fastställda arrendeavgiften utgör 36.78 procent av sistnämnda avgift.	1933—1943 560 kronor	1934	577:05
		1935	592:34
		1936	585:07
		1937	615:83
		1938	652:68
		1939	624:35
		1940	649:80
		1941	766:—
Gislöv, Malmöhus län Höjningen i arrendet den 14 mars 1941 i förhållande till den fastställda arrendeavgiften utgör 38.25 procent av sistnämnda avgift.	1933—1953 8,160 kronor	1934	8,300:—
		1935	8,729:—
		1936	8,557:50
		1937	8,936:50
		1938	9,611:25
		1939	9,210:25
		1940	9,505:50
		1941	11,281:50

I den mån arrendetidernas utgångsår ligga närmare år 1941 kommer ökningen i ursprungsarrendena att minska.

Enligt föreskrifterna för de så kallade sociala arrendeupplåtelseerna förefinnes möjlighet till nedsättning av arrendelegan i vissa fall. I 5 § norrlandslagen och 2 kap. 47 § allmänna arrendelagen stadgas sålunda, att om i orten inträffar allmän svårare missväxt arrendatorn får, där legan är utsatt i penningar eller naturalster, njuta skälig nedsättning däri. Dessa bestämmelser ha icke avseende på nu ifrågavarande kronoarrenden. Men det kan i detta sammanhang ha en viss betydelse att få konstaterat, om och i så fall i vilken utsträckning en dylik allmän svårare missväxt kan vara för handen, såvitt denna kan bedömas av de tillgängliga uppgifterna.

Enligt reglemente den 16 maj 1930 skall varje år årsväxt och skörderapporter avgivas av hushållningssällskapens häradsavdelningar. I rapporterna betecknas skördeutsikterna (skörderesultatet) med ett siffervärde enligt följande skala: 5 = mycket god skörd, 4 = god skörd, 3 = medelmåttig skörd, 2 = betydligt under medelmåttig skörd, 1 = nära missväxt. De avgivna sifferomdömena sammanfattas av statistiska centralbyrån till medeltal för varje hushållningssällskaps område samt för hela riket och dess huvuddelar. Av de av centralbyrån för den 30 september 1940 beräknade medeltalen framgår, att det icke var något område, som visat så lågt siffervärde som 1. Om man bortser från Gotlands och Blekinge län, där jordbruksdomäner icke funnos, redovisas den lägsta siffran eller 1.1 i Östergötlands län för höstvetete. Eljest ligga siffervärdena icke oväsentligt högre, i vissa fall mycket nära 3 och i några fall vid eller över denna siffra. Då här är fråga om medelvärden, måste det emellertid finnas mindre områden, där siffran under- respektive överstiger nämnda tal. Dock synes knappast föreligga anledning till antagande att inom någon ort allmän svårare missväxt är för handen.

Som skäl för yrkandet i framställningen att bestämmelsen i 12 § 1 mom. 1934 års arrendeförordning skall upphöra att gälla har anförts förutom årets svaga skörd den omständigheten att priset på jordbrukets produkter icke reglerats av en fri marknad. Bestämmelsen i fråga skall icke gälla under den tid priset på jordbruksprodukterna regleras av statsmakterna. Såvitt styrelsen kan finna måste de statliga åtgärderna i detta hänseende hitintills enbart ha varit till fördel för lantbrukarna. Genom regleringen ha jordbrukarna under tider med svårigheter att få avyttring för produkterna tillförsäkrats priser, vilka utan regleringen säkerligen icke skulle ha uppnåtts. Under 1941 års svaga skörd, då lantbruket har mindre att försälja, skulle en fri marknad ha drivit arrendeavgifterna än mera i höjden. Först om det skulle inträffa en riklig skörd och efterfrågan på lantbruksförnödenheter på grund av krisen skulle bibehållas eller ökas, skulle en fri marknad vara till fördel för arrendatorerna. Men även om för sådant fall det reglerade priset skulle ligga något under det pris, som vid fri prisbildning kan ernås, torde skäl saknas att nedsätta arrendeavgifterna till utgångsbeloppen.

Den lämnade utredningen torde visa, att några vägande skäl för en generell lindring av arrendeavgifterna icke blivit förebragta samt att en dylik åtgärd, om den genomföres, skulle komma att verka mycket orättvist de olika arrendatorerna emellan. Såsom framhållits från domänintendentshåll ha kronoarrendatorerna ej i lika hög grad som enskilda jordbrukare drabbats av det ökade skattetrycket, eftersom kronan betalar skatterna. De enskilda jordbrukarna drabbas även proportionsvis av högre ränteutgifter än arrendatorerna få förhöjda arrendeavgifter. I stort sett torde det nya systemet för arrendelegans beräkning i jämförelse med det äldre vara tillfredsställande ur såväl arrendatorns som jordägarens synpunkt genom den säkrare avvägning av

arrendet under olika konjunkturen, som härigenom åstadkommits. De goda åren få väl även i allmänhet kunna anses kompensera ett eller annat dåligt år. Ostridigt är emellertid, att även den nya beräkningsmetoden i vissa botten- och topplägen kan ha sina svagheter. I en lågkonjunktur äro priserna på jordbruksprodukter låga och vid arrendesättningen kommer därför volymen av persedlarna att öka. Detta förhållande motverkas i sin tur av den omständigheten att arrendet på grund av lågkonjunkturen pressas nedåt under vad som är normalt. Under högkonjunkturen äro priserna på jordbruksprodukter höga och vid arrendesättningen minskas därför volymen av persedlarna, vilket i sin tur motverkas av att arrendet på grund av högkonjunkturen drives uppåt över vad som är normalt. Härvid bör emellertid även ihågkommas, att det endast är halva arrendeavgiften, som bestämmes efter persedlarnas värde. Det kan emellertid tänkas, att prisbildningen i ett visst läge är så onormal att det blir nödvändigt att såsom under förra krisen avkorta arrendetiderna. Domänstyrelsen har sin uppmärksamhet riktad på förhållandet och äger jämlikt bestämmelsen i 7 § 1934 års arrendeförordning möjlighet att besluta i sådant hänseende.

Man bör emellertid räkna med att, där skörden varit mycket svag och arrendatorn icke har andra inkomster att lita till, vissa svårigheter kunna uppstå att betala 1941 års arrendeavgift. Kommer 1941 års skörd att bli normal eller måhända därutöver, torde å andra sidan jordbrukarna vid en fortsättning av krisen kunna påräkna en väsentlig förbättring i sina ekonomiska förhållanden. Det torde därför vara rimligt att, när skäl därtill äro, medgiva anstånd med erläggande av viss del av arrendeavgiften. För att denna lindring i svårare fall skall få någon betydelse, bör anstånd kunna lämnas upp till tre fjärdedelar av arrendeavgiften och tiden för anståndets åtnjutande utsträckas till utgången av år 1941. Arrendatorn får då den nya skörden att lita till och alltid bör han av denna kunna erlægga det resterande beloppet av arrendeavgiften för året 1940/41. Det nya arrendet skall sedan ej erläggas förr än den 14 mars 1942 och det finnes god tid att, om omständigheterna så påkalla, överväga nödvändiga hjälpåtgärder med avseende å detta arrende.

Styrelsen får därför hemställa, att Kungl. Maj:t måtte finna den av riksförbundet Sveriges statsarrendatorer gjorda framställningen ej böra till annan åtgärd föranleda än att Kungl. Maj:t bemyndigar styrelsen att bevilja anstånd till av styrelsen bestämd dag, dock ej längre än till den 31 december 1941, med betalning av högst hälften eller, när synnerliga skäl därtill äro, tre fjärdedelar av under samma år förfallande arrendeavgifter för utarrenderade kronodomäner, under villkor att arrendator å belopp, som icke gäldas inom kontraktstid, erlägger ränta från förfallodagen efter en räntefot av fyra procent för år ävensom för betalningens behöriga fullgörande till såväl resterande arrendeavgäld som ränta därå ställer till vederhäftigheten styrkt borgen eller annan säkerhet, som styrelsen godkänner.

Vidare må i samband med behandling av frågan om reglering av krono- arrendena omnämnas en den 21 december 1940 dagtecknad skrivelse från riksförbundet landsbygdens folk, i vilken skrivelse förbundet anförde:

Gällande arrendelag medgiver, att arrende får utgå antingen med fixerat kontant belopp, viss kvantitet jordbruksprodukter eller viss kvantitet arbete. I stor utsträckning torde arrendeavgifterna numera fixeras till kontanta belopp. Allt fortfarande förekommer det dock, både på större och mindre gårdar, att arrendet utgår i form av vissa kvantiteter jordbruksprodukter. Vid fastställande av dylika arrendeavgifter har avsikten varit, att jordägaren och arrendatorn skola dela jordbrukets bättre och sämre konjunkturen. Man hade

därvid utgått ifrån, att jordbrukets omkostnader icke skola komma att bli föremål för större förändringar under arrendeperioden, men att däremot betydliga svängningar kunna förekomma i fråga om jordbruksprodukternas priser.

Detta system torde i många år ha fungerat relativt tillfredsställande och av denna anledning även blivit accepterat av staten vid utarrendering av statens jordbruksfastigheter. Såsom förhållandena under senaste år utvecklats sig med väsentligt förhöjda produktionskostnader för jordbruket samt även i viss mån förhöjda produktpriser, har arrendevärdet vid naturaarrenden i hög grad stegrats, utan att vederbörande arrendator haft möjlighet att få en motsvarande inkomstförbättring. Den prisstegring å jordbruksprodukter, som skett, har endast betingats av årets misslyckade skörd.

Situationen för arrendatorer med dylika arrenden torde inom en snar framtid bli fullständigt ohållbar, om ej någon form för rättelse kan vinnas. I de fall, där jordägaren är ett bolag eller ekonomisk förening och arrendegårdarna tillhöra storleksgruppen 4—25 har samt skörderesultatet blivit väsentligt minskat, kan en arrendator givetvis åberopa 47 § arrendelagen och begära skälig nedsättning av arrendet. I övriga fall är denna paragraf i arrendelagen icke tillämplig. Läget för dessa arrendatorer är av sådan art, att ett statsmaktens initiativ är i hög grad behövt för åstadkommande av i första hand en arrendereglering å alla kronoarrenden, där arrendeavgiften utgår i naturaprodukter, så att dessa arrendevärden komma att återspegla den ursprungligen avsedda arrendeprisnivån. Ett sådant initiativ från statens sida påverkar med all sannolikhet även de flesta privata jordägare, som utarrendera gårdar på enahanda villkor. En sådan påverkan torde bli särskilt framträdande, om domänstyrelsen får i uppdrag att ej enbart verkställa en arrendereglering för kronogårdarna utan även offentliggöra de normer, efter vilka domänstyrelsen verkställt en sådan reglering. Därigenom torde ett prejudikat skapas, vilket säkerligen kommer att godtagas av det stora flertalet privata jordägare.

Med hänsyn till frågans stora betydelse för en omfattande grupp av arrendatorer hemställs, att sådana direktiv måtte utfärdas rörande arrendereglering för de kronoarrendatorer, vilka betala naturaarrenden, att dylik reglering kan vinna tillämpning från och med den 14 mars 1941.

Jämväl över sist återgivna skrivelse avgav domänstyrelsen utlåtande den 7 januari 1941, däri styrelsen under hänvisning till styrelsens utlåtande över riksförbundets Sveriges statsarrendatorer framställning hemställde, att skrivelsen, i vad den avsåge kronoarrenden, icke måtte till någon åtgärd föranleda.

I fråga om de nu återgivna framställningarna angående reglering av kronoarrendena meddelade Kungl. Maj:t beslut den 31 januari 1941. Enligt detta biföll Kungl. Maj:t domänstyrelsens förut omförmälda hemställan i dess utlåtande över riksförbundets framställning den 19 november 1940. Innan detta Kungl. Maj:ts beslut meddelades, hade till domänstyrelsen inkommit en framställning i ämnet från föreningen arrendatorer av kronoegendomar i Malmöhus län u. p. a.

I detta sammanhang må även omnämnas, att till Kungl. Maj:t från representanter för jordbrukare i Stockholms stad samt Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Kronobergs och Västmanlands län inkommit en den 22 november 1941 dagtecknad skrivelse, däri hemställs, att Kungl. Maj:t ville

vidtaga åtgärder till åstadkommande därav att de av 1941 års arrendeavgälder, vilka helt eller delvis beräknades på grundval av markegångstaxan eller eljest produktpriser, måtte — med hänsyn till de svaga skördarna under åren 1940 och 1941 samt till att jordbruksprodukterna vore beslagtagna och priserna å desamma av statsmakterna reglerade — utgå efter grundbeloppet eller på skäligt sätt regleras i förhållande till arrendators verkliga inkomster, såsom de betingats av svag skörd, att arrendeavgäldernas reglerande enligt markegångstaxan eller liknande beräkningsgrunder upphörde och att antingen en återgång till kontant avgäld skedde eller ett smidigare, mera rättvist verkande system tillämpades, ett system, som vore grundat på jordbrukets verkliga lönsamhet, och att nu gällande arrendekontrakt finge på arrendators begäran omregleras enligt de nya bestämmelserna.

Vid 1941 års riksdag har frågan om ändring av gällande bestämmelser rörande arrendevillkoren för krono- och andra av det allmänna ägda arrendehemman varit föremål för behandling i anledning av tre i ämnet väckta motioner, I:167, II:221 och II:222. I de likalydande motionerna I:167 och II:222 hemställdes om sådan ändring av bestämmelserna rörande arrendevillkoren för nämnda fastigheter, varigenom vid missväxt modifieringar i fråga om arrendet skulle kunna medgivas på i motionerna närmare angivet sätt. I motionen II:221 föreslogs, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning i syfte att ernå en efter nuvarande starka förändringar i priset på jordbruksprodukter mera lämplig bestämning av de arrenden, som skulle erläggas av arrendatorer av viss kronoegendom. Jordbruksutskottet, till vilket motionerna remitterades, införskaffade utlåtanden över samtliga ifrågavarande motioner från kammarkollegiet och domänstyrelsen samt över motionerna I:167 och II:222 jämväl från egnahemsstyrelsen. Såväl kammarkollegiet som domänstyrelsen avstyrkte bifall till motionerna, därvid domänstyrelsen för sin del hänvisade till sitt förut refererade utlåtande den 7 januari 1941 i anledning av riksförbundets Sveriges statsarrendatorer skrivelse den 19 november 1940. Egnahemsstyrelsen förklarade sig i sitt utlåtande anse skäl föreligga till övervägande, huruvida icke förutsättningar borde skapas för reglering av de olägenheter, som, då skörden bleve liten, såsom förhållandet varit under år 1940, och priserna på jordbruksprodukter till följd härav stege, kunde uppkomma för arrendatorer, vars arrende delvis uttoges efter priset på naturprodukter.

För egen del anförde utskottet:

De i förevarande motioner påtalade svårigheterna för arrendatorer av kronoegendomar och ekklesiastika fastigheter att under rådande onormala förhållanden på jordbrukets område i vissa fall kunna erlægga fastställda arrendeavgifter vitsordas i viss utsträckning av de i ärendet hörda myndigheterna. Till avhjälpan av nämnda svårigheter föreslås i motionen II:221 en allmän översyn av gällande bestämmelser rörande utarrendering av kronans egendomar, i vad nämnda regler avse arrendets bestämmande till hälften i penningar och till hälften i persedlar att lösas enligt markegångstaxa, medan i de likalydande motionerna I:167 och II:222 hemställas, att

sådan ändring av bestämmelserna rörande arrendevillkoren för krono- och andra av det allmänna ägda arrendehemman måtte vidtagas, att lindringar måtte kunna medgivas arrendatorer i händelse av inträffad missväxt.

Med anledning av vad som föreslås i den förstnämnda motionen vill utskottet erinra om att de regler, som i nämnda motion beröras, i viss mån tillkommo efter framställningar av åtskilliga arrendatorer av kronoegendomar samt antogos av riksdagen utan debatt, sedan de tillstyrkts av ett enhälligt andra lag- och jordbruksutskott. Med hänsyn härtill och då bestämmelserna enligt utskottets uppfattning äro ägnade att under de ofta avsevärda arrendetider, varom här är fråga, åstadkomma en ur såväl jordägarens som arrendatorns synpunkt såvitt möjligt rättvis avvägning av arrendet under olika konjunkturer, vill utskottet icke nu förorda någon utredning sådan som i motionen föreslås.

Vidkommande härefter det i de sistnämnda likalydande motionerna framlagda förslaget om sådan ändring av gällande bestämmelser för utarrendering av kronoegendomar och ecklesiastika fastigheter, att arrendator måtte kunna erhålla lindring i arrendevillkoren i händelse av missväxt, synes utskottet en dylik lindring i vissa fall kunna vara både rättvis och skäligen. Utskottet vill emellertid i detta sammanhang erinra om de inledningsvis berörda, av Kungl. Maj:t utfärdade bemyndigandena för domänstyrelsen och vederbörande ecklesiastika myndigheter att i särskilda fall medgiva uppskov med erläggande av viss del av arrendeavgifterna för dylik jord. Enligt vad som i domänstyrelsens utlåtande framhålles har vidare såväl Kungl. Maj:t som vederbörande myndigheter sin uppmärksamhet fäst på förhållandena ifråga, varför det torde kunna förmodas, att desamma ånyo uppdragas till prövning, då utfallet av 1941 års skörd blir känt. Skulle detta bli så dåligt, att avsevärda svårigheter i vissa fall kunna förväntas uppkomma för arrendator att fullgöra sin betalningsskyldighet enligt arrendeavtalet, förutsätter utskottet, att Kungl. Maj:t med beaktande av de i motionerna anförda synpunkterna ägnar hithörande problem nödig uppmärksamhet och utan tidsutdräkt vidtager de åtgärder, som kunna finnas påkallade. Utskottet vill slutligen framhålla, att ifrågavarande problem synas äga visst samband med principerna för markegångstaxans beräkning, samt erinrar om att enligt därom av riksdagen framställd begäran för närvarande inom finansdepartementet pågår utredning för revision av gällande bestämmelser på ifrågavarande område. I detta sammanhang torde därför utskottet kunna inskränka sig till att understryka vikten av, att nämnda utredning snarast möjligt slutföres. Med hänsyn till det anförda finner utskottet icke nödigt att i anledning av de likalydande motionerna I: 167 och II: 222 tillstyrka skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om den i motionerna begärda utredningen.

Under återopande av det anförda hemställde utskottet, att motionen II: 221 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd samt att de likalydande motionerna I: 167 och II: 222 måtte anses besvarade med vad utskottet anfört.

Utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

Utredningens förslag.

Utredningens förslag innebär i huvudsak följande. På framställning av arrendator av kronan tillhörig jordbruksegendom, för vilken arrendeavgiften helt eller delvis är utsatt i en eller flera av de persedlar, som upptagas i länets markegångstaxa, att lösas med penningar efter senast fastställda pris enligt litt. A i markegångstaxan, må skälig lindring beviljas i arrendevillkoren såvitt angår arrendeåret 1941/42. I förslaget ha såsom förutsättning för arrendelindring upptagits följande villkor, nämligen att arrendeavtalet slutits före den 14 mars 1940, att arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden befinnas för arrendatorn oskäligt tyngande samt att arrendatorn gjort vad av honom skäligen kan påfordras för egendomens hållande i god hävd. Arrendelindringen må endast avse nedsättning i arrendeavgiften i den mån denna utsatts i persedlar och arrendeavgiften må icke nedsättas under det belopp, varmed den skolat utgå efter persedlarnas medelpris enligt litt. A i markegångstaxan för åren 1939 och 1941. Arrendelindring beviljas i fråga om egendom, som står under domänstyrelsens förvaltning, av denna och eljest av den myndighet, som har att ombestyrta utarrendering av egendomen. Ansökan om lindring skall göras före den 14 mars 1942. För den händelse ny arrendeuppskattning för åstadkommande av utredning skulle anses erforderlig, skall vederbörande myndighet föranstalta därom. Kostnaderna härför skola gäldas av arrendatorn.

Såsom allmän *motivering* har utredningen anfört i huvudsak följande.

Under tiden för världskriget 1914—1918 ävensom under åren närmast därefter voro arrendeavgifterna för kronans jordbruksdomäner och för andra kronans jordbruksegendomar i sin helhet bestämda i penningar. Under den lågkonjunktur för jordbruket, som inträtt i mitten av 1920-talet och som fortsatte en del år framåt, visade det sig emellertid, att berörda sätt för arrendeavgifternas bestämmande kom att verka synnerligen tyngande för de arrendatorer, vilkas arrendeavtal slutits under den av världskriget föranledda högkonjunkturen. Särskilt gällde detta arrendatorer med arrendeavtal slutna under åren 1917—1921. Med hänsyn till de under dessa år gällande osedvanligt höga priserna å jordbruksprodukter hade i arrendeavtalen den i penningar utsatta arrendeavgiften bestämts till väsentligt högre belopp än som kunde anses skäligt ens under normala förhållanden. När så helt plötsligt en omsvängning av konjunkturerna inträdde och priserna å jordbruksprodukterna sjönko i mycket avsevärd grad, var det naturligt att för de arrendatorer, som voro bundna av arrendekontrakt med de under högkonjunkturen bestämda penningarrendena, svårigheter skulle uppstå att fullgöra förpliktelserna enligt avtalen. För avhjälpandet av dessa svårigheter för de nämnda arrendatorerna vidtogos också — såsom av utredningen inhämtats — gång efter annan vissa åtgärder, enligt vilka möjlighet bredades till lindring i de under högkonjunkturen fastställda, för arrendatorerna i hög grad tyngande arrendevillkoren. För borteliminering av de olägenheter för arrendatorerna, som penningarrendena medförde, övergick man också så småningom till det ännu gällande systemet med arrendeavgiftens utsättande till hälften i penningar och till hälften i en eller flera av de persedlar,

som upptagas i länets markegångstaxa, att lösas med penningar efter senast fastställda pris enligt litt. A i markegångstaxan.

Enligt de för publika fastigheter gällande arrendebestämmelserna skola dessa fastigheter i regel utarrenderas för jämförelsevis långa tidsperioder. Att finna ett system för arrendeavgiftens bestämmande, som under hela arrendeperioden verkar fullt tillfredsställande och rättvist för såväl jordägaren som arrendatorn, torde knappast vara möjligt. Åtskilliga obestämbara faktorer spela härvidlag en mycket betydande roll, faktorer som kunna fullkomligt förrycka den vid en viss tidpunkt skedda arrendesättningen. Systemet med penningarrenden visade sig på sätt nyss sagts under den lågkonjunktur, som följde efter den i samband med det förra världskriget inträdda högkonjunkturen, vara i behov av korrigerings till undvikande av allt för hög belastning av arrendatorerna. Det göres under den tid som nu är, då arrendeavgifterna äro utsatta dels i penningar och dels i persedlar, från arrendatorshåll gällande, att under vissa förutsättningar ej heller detta system verkar tillfredsställande utan åstadkommer en oskäligen tunga för arrendatorerna.

Med arrendeavgiftens bestämmande till hälften i penningar och till hälften i persedlar avsågs att arrendeavgiften skulle till den del den är utsatt i persedlar anpassas efter jordbrukets bärighet under skilda förhållanden. Det torde också böra medgivas att denna arrendeform under någorlunda normala förhållanden skipar en jämförelsevis god rättvisa åt såväl jordägaren som arrendatorn, i allt fall en bättre rättvisa än systemet med arrendeavgiftens bestämmande helt och hållet i penningar. Under arrendeperioden inträffade konjunkturförändringar på jordbrukets område, de må gå i ena eller andra riktningen, komma att till sina verkningar fördelas på båda parterna. Då priserna på jordbruksprodukterna, såsom under en högkonjunktur plägar ske, stiga, får jordägaren en vinst därigenom att värdet å den del av arrendet, som är utsatt i persedlar ökas i proportion till stegringen å persedelpriserna. Denna vinst motväges därunder att det penningbelopp, som utgör den andra hälften av arrendeavgiften och vilket är konstant under hela arrendeperioden, sjunker i värde i samma mån som priserna å jordbruksprodukter och andra förnödenheter stiga. Vad arrendatorn angår blir förhållandet för honom det rakt motsatta. Till följd av de ökade produktpriserna nödgas arrendatorn betala den del av arrendet som utsatts i persedlar med högre penningbelopp än som motsvarar det vid arrendeavtalets avslutande beräknade, men samtidigt kommer han i ett bättre läge såvitt angår den hälft av arrendet, som är utsatt i penningar. Vid en lågkonjunktur åter, då priserna å jordbruksprodukterna sjunka, blir det arrendatorn som skördar vinst å persedelarrendet men gör förlust å penningarrendet, varemot jordägaren förlorar å det förra arrendet men vinner å det senare.

Emellertid må det icke förbises att en rättvis verkan av nu ifrågakommande sätt att bestämma arrendeavgiften förutsätter, att persedelvolymens storlek blir tämligen oberoende av när arrendesättningen äger rum. Även detta önskemål plägar i allmänhet uppfyllas under normala förhållanden. Visserligen har volymen benägenhet att öka, när arrendesättningen äger rum under en lågkonjunktur med låga priser på jordbruksprodukter, men detta motverkas därunder att arrendet i sin helhet på grund av lågkonjunkturen pressas nedåt under vad som kan anses normalt. Under en högkonjunktur åter, då produktpriserna äro höga, tenderar persedelvolymen att minska, vilket å sin sida motväges av att arrendet såsom helhet betraktat drives uppåt över det normala. Det torde också kunna förutsättas att vid arrendeavtalets avslutande varken jordägaren eller arrendatorn räknat med några mera avse-

värda förskjutningar i konjunkturerna och därav följande förändringar i priserna på de persedlar, i vilka arrendets ena hälft blivit utsatt.

Med hänsyn till vad sålunda anförts lämpar sig metoden med arrendets bestämmande delvis i penningar och delvis i persedlar såsom redan antytts i allmänhet väl för normala förhållanden. Emellertid kunna sådana förändringar i konjunkturläget eller beträffande jordbrukets avkastning inträda, som för arrendatorer med dylika arrenden medföra svårigheter jämförbara med dem, som på mitten av 1920-talet och åren närmast därefter uppstodo för arrendatorer med rena penningarrenden. I de gjorda framställningarna angående reglering av redan ingångna arrendeavtal göres också gällande att under år 1940 inträffat sådana förhållanden, på grund av vilka arrendatorerna hade rätt att göra anspråk på jämkning av persedlarrendena. De antydda förhållandena skulle vara dels den avsevärda höjning av markegångspriserna, som skedde vid fastställandet av markegångstaxan år 1940, dels de av statsmakterna vidtagna prisreglerande åtgärderna i avseende å jordbruksprodukterna och dels det osedvanligt dåliga skörderesultatet samma år.

Efter att ha omnämnt innehållet i domänstyrelsens utlåtande den 7 januari 1941 och Kungl. Maj:ts beslut den 31 i samma månad har utredningen vidare anförts:

Då det gäller att överväga, huruvida efter det Kungl. Maj:ts omförmälda beslut meddelats sådana förhållanden inträffat, som böra föranleda bifall i en eller annan form till de gjorda framställningarna om reglering av avslutade arrendeavtal, må till en början framhållas att den avsevärda stegring av priserna å jordbruksprodukterna, som obestriddigt inträdde år 1940, fortsatt även under år 1941. Såsom en följd härav blevo markegångspriserna ytterligare höjda vid markegångssättningen i november 1941. Medeltalet av markegångspriserna i samtliga län åren 1939, 1940 och 1941 å de persedlar, i vilka persedlarrendet i allmänhet utsättes, framgår av följande tabell.

		1939	1940	1941
		kronor	kronor	kronor
Vete	per hektoliter	14.—	18.63	20.42
Råg	» »	13.11	17.75	19.66
Korn	» »	11.19	16.07	17.54
Havre	» »	7.78	11.91	12.15
Smör	» kilogram	3.12	3.57	3.98

Medeltalet har sålunda stigit för 1940 i förhållande till 1939 års priser med 33.1 procent för vete, 35.4 procent för råg, 43.6 procent för korn, 53.1 procent för havre och 14.4 procent för smör samt för 1941 med 45.9 procent för vete, 50 procent för råg, 56.7 procent för korn, 56.2 procent för havre och 27.6 procent för smör. Då en sådan stegring av priserna å markegångspersedlarna, som de angivna procenttalen utvisa, näppeligen kan anses normal, är det — låt vara att man i detta sammanhang icke har att räkna med mer än hälften av stegringen — naturligt att arrendatorerna kunna finna det vid arrende-sättningen tillämpade systemet för arrendeavgiftens bestämmande missgynnande gent emot dem, och detta så mycket mera som det icke är möjligt att förutse, när den uppåtgående priskurvan vänder sig nedåt.

Att emellertid endast av den grund, att markegångspriserna hålla sig höga under ett eller annat år, bevilja en generell nedsättning av arrendeavgifterna, synes icke böra ske. Halveringen av arrendeavgiften har just kommit till an-

vändning för mötande av en dylik situation. Det torde dock böra utsägas, att, därest markegångspriserna under kommande år skulle stiga än ytterligare, en sådan omständighet kan giva anledning till övervägande huruvida icke redan på grund härav en allmän nedsättning av de arrendeavgifter som fastställts innan prisstegringen börjat kan vara motiverad.

Vad angår de vidtagna prisreglerande åtgärderna på jordbrukets område, kunna ej heller dessa i och för sig åberopas såsom giltigt skäl för en allmän reglering av de före kristiden ingångna arrendeaftalen. Snarare måste såsom domänstyrelsen framhållit de ifrågavarande statliga åtgärderna anses hitintills ha varit enbart till fördel för jordbrukarna. Genom stödåtgärderna har jordbruket i gemen åtminstone såvitt angår driftsåret 1940—1941 erhållit kompensation för den ökning i produktionskostnaderna som under kristiden icke kunnat undvikas.

Emellertid åberopades i de gjorda framställningarna om reglering av arrendeavgifterna för arrendeåret 1940/41 såsom skäl härför även det dåliga resultatet av 1940 års skörd. I sitt utlåtande anförde domänstyrelsen häremot att skörden 1940 knappast inom någon ort kunde anses hava varit så svag, att allmän svårare missväxt skulle vara för handen.

Om också domänstyrelsen får anses hava rätt i sitt nu återgivna uttalande om 1940 års skörd, är det dock notoriskt och obestriddigt att densamma sett för landet i sin helhet var synnerligen svag ej blott i förhållande till de närmast föregående årens skördar, vilka voro osedvanligt goda, utan även vid jämförelse med vad som kan anses såsom normal skörd. Några särskilda siffror till belägg härför torde icke behöva anföras. Naturligt är också, att det svaga skörderesultatet medförde svårigheter för åtskilliga jordbrukare och även för kronoarrendatorer, som hade att erlagga arrende utsatt i persedlar. Graden av den enskilde arrendatorns svårigheter var tydligen beroende på storleken av det överskott av jordbruksprodukter, som förefanns för honom sedan persedelarrendet erlagts. Var detta överskott så pass stort, att det räckte till anskaffande av medel till betalning av kontantarrendet och därjämte lämnade arrendatorn en någorlunda skälig vinst, förefanns visserligen ingen anledning till beviljande av lindring i arrendevillkoren, men om — såsom säkerligen i många fall var förhållandet — överskottet blev litet eller intet eller om — såsom också kunde hända — skörden ej ens räckte till betalning av persedelarrendet, blev arrendatorns ställning ohållbar. Till de nu framhållna svårigheterna för kronoarrendatorerna, vilka svårigheter också hängde samman med de höga persedelpriserna, togs också hänsyn av Kungl. Maj:t vid meddelandet av beslutet den 31 januari 1941. Bakom detta beslut, varigenom arrendatorerna erhöilo uppskov med erläggandet av arrendeavgifterna för de arrenderade fastigheterna till hösten 1941, låg uppenbarligen en förväntan att 1941 års skörd skulle bli åtminstone normal och att härigenom en sådan förbättring i arrendatorernas ekonomiska ställning skulle inträda, att de, då uppskovstiden utgick, kunde utan större svårigheter fullgöra sina förpliktelser för det arrendeår som utgick den 14 mars 1941.

Förhoppningarna om att 1941 skulle för jordbruket bli ett gott eller åtminstone ett bättre år än 1940 gingo dock icke i uppfyllelse. Några definitiva siffror till belysande av skörderesultatet 1941 kunna ej här framläggas, men för allom och en var lärer det vara ett känt faktum dels att den samlade spannmålsvolymen 1941 icke blivit större än den var 1940 — tvärt om torde den vara mindre — och dels att foderskörden 1941 blivit betydligt sämre än den var nästföregående år. Visserligen torde det ej vara uteslutet, att för vissa landsdelar, särskilt i de norrländska länen, skörden 1941 blivit bättre än 1940 års skörd. Men visst är att för landet i dess helhet så ej varit förhållandet. Det torde förty utan vidare vara klart, att genom uppskovsbeslutet

den 31 januari 1941 någon mera effektiv hjälp icke, såsom avsett var, bereddes arrendatorerna i gemen.

Förut har sagts att enbart den omständigheten att markegångspriserna hålla sig höga under ett eller annat år — såsom förhållandet varit 1940 och som även är förhållandet 1941 — icke kan motivera en generell nedsättning av arrendeavgifterna. Vad nu angår de dåliga skördeutfallen 1940 och 1941, så torde ej heller dessa kunna anses innebära tillräcklig anledning att såsom ifrågasatts för alla arrendeavtal medgiva att persedelpriserna beräknades efter en annan markegångstaxa än den i avtalen bestämda.

Däremot synas de anförda omständigheterna i förening, nämligen dels de höga markegångspriserna under 1940 och 1941 och dels de dåliga skörde-resultaten under båda dessa år, innebära fullt giltiga skäl för att de arrendatorer, för vilka arrendevillkoren på grund av berörda omständigheter kommit att bliva oskäligt tyngande, må efter därom gjord ansökning och efter ingående prövning i varje särskilt fall kunna erhålla erforderlig lindring i arrendevillkoren.

Beträffande de särskilda bestämmelserna i förslaget har utredningen anført bland annat:

Anledningen till att arrendelindring ansetts icke kunna beviljas för tidigare år än arrendeåret 1941/42 är den, att arrendatorn ansetts icke kunna göra anspraak på reglering av arrendevillkoren med mindre de höga markegångspriserna hållit sig under åtminstone två år och skördeutfallet blivit dåligt likaledes under minst två år. Härpå grundar sig också den för beviljande av lindring upptagna förutsättningen att arrendeavtalet slutits före den 14 mars 1940. De i förslaget upptagna övriga förutsättningarna hänföra sig till arrendatorns person. Lindring i arrendevillkoren bör icke beviljas arrendatorn med mindre arrendevillkoren befinnas för honom oskäligt tyngande. Huruvida så är förhållandet bör noga prövas i varje särskilt fall, därvid den prövande myndigheten äger fullt fria händer att taga hänsyn till alla sådana omständigheter, som kunna vara av betydelse för bedömning av arrendevillkorens oskälighet.

Bestämmelsen, att lindring i arrendevillkoren endast må avse nedsättning i arrendeavgiften i den mån den utsatts i persedlar, grundar sig på vad förut yttrats om ifrågavarande arrendens natur och den påverkan desamma rönt av de under åren 1940 och 1941 inträdda förhållandena.

Då de år 1939 fastställda persedelpriserna kunna anses hava varit någorlunda normala, hava sagda priser valts till utgångspunkt vid beräkningen av den nedsättning i arrendeavgiften såvitt angår den i persedlar utsatta delen därav, som må kunna ske. Dock har det icke funnits skäl att medgiva nedsättning ända till 1939 års prisnivå, utan har nedsättningen ansetts böra begränsas till att motsvara högst hälften av den efter 1939 till och med 1941 inträffade prisstegringen.

Utarrrendering av kronans jordbruksegendomar sker i regel efter förutgången arrendeuppskattning. Emellertid kan det hava förflutit lång tid, sedan denna ägde rum, och för att erhålla en tillförlitlig uppgift om arrendets nuvarande värde kan en ny uppskattning vara behöfvig. Vederbörande myndighet har därför ansetts böra medgivas befogenhet att, om så anses erforderligt, föranstalta därom. Förrättningen skall bekostas av arrendatorn. Härigenom vinnes viss garanti för att arrendelindring icke begäres, då rimlig anledning därtill saknas. Därest arrendatorn genom den nya arrendeuppskattningen i något fall tillskyndas oskäligt tunga, torde hänsyn härtill kunna tagas vid prövning av ansökningen om nedsättning av arrendeavgiften. Det hör

tilläggas att ny arrendeuppskattning bör äga rum endast då erforderlig utredning i saken icke kan erhållas på annat sätt.

I det av utredningen tidigare framlagda förslaget till lag angående lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av till ecklesiastikt ändamål anslagen jord har till den för arrendelindring förut angivna förutsättningen, att arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden befinnas för arrendatorn oskäligt tyngande, fogats ett tillägg av följande lydelse: »och det på grund härav kan antagas möta svårigheter för denne (arrendatorn) att fullgöra sina förbindelser enligt avtalet». I berörda lagförslag har således arrendatorns rätt till lindring i arrendevillkoren gjorts beroende av hans ekonomiska ställning överhuvud taget sålunda att, även om arrendevillkoren befundes oskäligt tyngande, arrendelindring skulle kunna beviljas honom endast under förutsättning att han på grund härav råkat i ekonomiskt trångmål. Utredningen har såsom skäl till att denna förutsättning för arrendelindring icke upptagits i förevarande förslag anfört följande.

Det kan starkt ifrågasättas, om det är riktigt att göra en arrendators rätt till arrendelindring beroende av hans av arrendeförhållandet oavhängiga ekonomiska ställning. Väl är det sant, att om en kronoarrendator har en god ekonomi, detta i många fall kan bero på att han haft ett förmånligt arrendeavtal, och vid sådant förhållande kunde måhända någon befogad erinran icke göras mot att hans förmögenhetsställning ansåges lägga hinder i vägen för bifall till hans anspråk på arrendelindring. Att märka är dock, att vid bedömandet om arrendevillkoren äro för arrendatorn oskäligt tyngande den allra största hänsyn bör tagas till om arrendeavtalet i och för sig är att anse såsom förmånligt eller ej. Det är icke uteslutet att vid ett sådant bedömande den prövande myndigheten kan komma till det resultatet, att trots de höjda markegångspriserna och trots de två årens dåliga skörderesultat arrendevillkoren likväl icke äro att anse annorledes än som skäligen, om de jämföras med andra arrendeavtal av samma eller liknande art. Arrendelindring kommer då att beviljas arrendatorn antingen icke alls eller ock i endast mycket begränsad omfattning. Är åter en kronoarrendators goda ekonomiska ställning föranledd icke av arrendeförhållandet utan av andra omständigheter, synes det knappast skäligt, att arrendatorn på grund härav skall vara berövad en förmån, som eljest skulle ha tillkommit honom. Alla ansökningar om arrendelindring böra såvitt möjligt bedömas ensartat. Vid behandling av en sådan ansökning synes vederbörande myndighet böra ingå i prövning endast av frågan om arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden kunna anses för arrendatorn oskäligt tyngande och icke även av frågan om arrendatorn på grund av andra omständigheter, som ligga utanför arrendeförhållandet, är i stånd att fullgöra arrendevillkoren eller icke. Med hänsyn till vad sålunda anförts har det i lagförslaget rörande de ecklesiastiska arrendena upptagna tillägget till förutsättningarna för erhållande av arrendelindring icke medtagits i förslag till förordning rörande kronoarrendena.

Yttrandena.

I de avgivna yttrandena ha delade meningar kommit till uttryck rörande förslagets lämplighet. Domänstyrelsen har ansett någon arrendelindring för närvarande icke vara av omständigheterna påkallad. I styrelsens yttrande, liksom i yttrandena från tre domänintendenter, har emellertid tillstyrkts uppskov under någon tid med erläggande av vissa delar av arrendeavgifterna. Två domänintendenter ha däremot biträtt förslaget. Arrendatorsföreningarna och en domänintendent ha ansett den föreslagna arrendelindringen vara för liten för att bliva av någon betydelse för arrendatorerna. Föreningarna ha vidhållit sina i tidigare framställningar gjorda yrkanden. Ur yttrandena må i övrigt återgivas följande.

Domänstyrelsen har i huvudsak anført:

Vad angår frågan, vilka föreliggande omständigheter som motiverat en lindring på förslaget sätt beträffande arrendeavgälderna för kronoarrendatorer, må framhållas, att det huvudsakliga skälet för den förordade åtgärden torde vara att söka i de två senaste årens dåliga skördar. Det erkännes också utan vidare från lantbrukarehåll, att därest dessa skördar varit tillfredsställande utbytet av dem på grund av nu rådande konjunkturer skulle varit sådant, att svårigheter icke förelegat för arrendatorerna att betala sina arrenden, även med förefintliga höjningar på grund av ökade markegångspriser.

En nedsättning i arrendeavgälden enligt det nu upprättade förslaget torde i allmänhet komma att understiga tio procent av samma avgäld, denna därvid beräknad i sin helhet, alltså omfattande även den kontanta delen. Många arrenden belöpa sig till cirka 1,000 kronor och lindringen för innehavarna av dylika arrenden kommer då att högst utgöra 100 kronor. En dylik minskning kan knappast ha någon nämnvärd betydelse för arrendatorns ekonomi. Måste arrendeuppskattning hållas för åstadkommande av den nödiga utredningen, för vars kostnader arrendatorn har att svara, blir lindringen ingen eller i varje fall en obetydlighet.

Såsom framgår av utredningen fann Kungl. Maj:t den 31 januari 1941 en av riksförbundet Sveriges statsarrendatorer gjord framställning om arrendelindring icke föranleda annan åtgärd än att Kungl. Maj:t bemyndigade styrelsen att under vissa villkor bevilja anstånd med betalning av arrendeavgälden. Av det stora antal arrendatorer, för vilka avgälden delvis beräknas i naturapersedlar, var det endast fem som begagnade sig av möjligheten att erhålla anstånd till 1941 års slut. En av dessa fem sluthetalade arrendet redan den 20 september 1941 och av de övriga är det endast två som ännu icke betalat sina arrenden. De obetalda avgälderna uppgå till 2,050 kronor.

I detta sammanhang kan det ha sitt intresse att undersöka skäligheten av kronoarrendena vid arrendeperiodernas början i jämförelse med den allmänna marknadens priser. Det är givetvis svårt att siffermässigt få fram några uppgifter i sådant hänseende. Någon ledning torde emellertid erhållas vid jämförelse av resultaten av utbuden av arrendejord i allmänna marknaden med de av uppskattningsnämnderna åsatta arrendevärdena. Under femårsperioden närmast före krigsulbrottet ($\frac{1}{9}$ 1934— $\frac{31}{8}$ 1939) utbjödos sålunda 27 arrendeegendomer. I fyra fall understego anbuden uppskattningsnämndens förslag, i övriga fall uppgingo anbuden till förslagsarrendet eller överstego

detta. Höjningen i procent i sistnämnda 23 fall utgjorde 24.7. Beträffande övervägande antalet arrendeegendomar begagna sig arrendatorerna av sin optionsrätt vid de förnyade utarrenderingarna och arrendeavgifterna ansluta sig därför i huvudsak till uppskattningsnämndernas förslag. Måhända får man ej draga allt för vidlyftiga slutledningar av detta förhållande men det torde icke med fog kunna sägas att arrendeavgifternas utgångsbelopp överstiger det i marknaden gängse. Med de förmåner kronoarrendatorn i övrigt erhåller genom en alljämt förbättrad byggnadsstandard torde en kronoarrendators ställning få anses ganska god även under nu rådande kristid.

Uppenbart är likvisst att det kan finnas arrendatorer, vilkas ekonomi redan från början varit svag och som därför genom de två sista årens mindre goda skördar kunna få svårigheter att betala arrendeavgiften den 14 mars 1942. Det är då rimligt att sådana eftergifter göras att dylika arrendatorer komma över dessa svårigheter. Detta synes styrelsen lämpligen böra ske så att styrelsen för år 1942 bemyndigas medgiva anstånd med betalning av arrendeavgifterna i överensstämmelse med det av Kungl. Maj:t den 31 januari 1941 meddelade beslutet för år 1941. Kommer 1942 års skörd att bli god, torde arrendatorerna kunna påräkna en väsentlig förbättring i sina ekonomiska förhållanden. Skulle omständigheterna icke bli sådana att arrendatorn inom 1942 års utgång kan fullgöra hela betalningen av den arrendeavgift, som förföll den 14 mars samma år, och föreligga sådana förhållanden, som i det nu remitterade författningsförslaget angivits, bör styrelsen efter därom gjord ansökning, vilken för att kunna prövas bör vara inkommen till styrelsen den 1 december 1942, äga medgiva ytterligare anstånd under skälig tid. Ett dylikt anstånd bör, när synnerliga skäl därtill äro, kunna omfatta högst 20 procent av arrendeavgiften. På grund av förhållandena bör efter styrelsens prövning fordran på säkerhet och ränta därvid kunna eftersättas. Ett sådant särskilt anstånd bör, när skäl därtill äro, kunna av styrelsen förlängas, dock ej längre än till utgången av år 1945. Skulle anståndsbeloppet icke ha kunnat till fullo erläggas inom sistnämnda tidpunkt, läser böra övervägas, huruvida skäl föreligger till avskrivning av restbeloppet. Det torde ankomma på styrelsen att anmäla förhållandet hos Kungl. Maj:t.

Det är styrelsens uppfattning, att detta tillvägagångssätt står i överensstämmelse med den i arrendeavtalet godkända principen, att de under arrendeperioden inträffade konjunkturförändringarna skola till sina verkningar fördelas på båda parterna. Kronan har i händelse av goda skördar under de närmaste åren eller när högkonjunkturen under efterkrigstiden viker och arrendeavgifterna falla ingen möjlighet att påfordra reglering av utav kronan ensidigt medgivna eftergifter.

Domänintendenten F. Flodkvist har anfört bland annat följande.

Inom det distrikt, jag företräder, vilket distrikt omfattar Stockholms län norr om Mälaren, Uppsala, Västmanlands, Kopparbergs och Gävleborgs län, har 1941 års skörd i stort sett varit mycket svag, på sina håll gränsande till missväxt. Enstaka undantag finnas dock. Den trakt som varit mest missgynnad är Västmanland och där särskilt Köpingstrakten.

Skörden har för flertalet arrendatorer varit så svag att de ej kunna behålla den för egendomen brukliga kreatursstammen. En del arrendatorer hava av brist på foder nödgats till slakt sälja föl, födda år 1941, samt ungdjur av nötkreatur, vilka dragit större uppfödningsekostnader än vad slaktvärdet är.

Om arrendeuppskattning skulle verkställas för ett år sådant som 1941 torde med säkerhet högre avgäld ej föreslås än den vid tidigare uppskattning föreslagna avgälden.

Den begäran, som ett flertal arrendatorer i Västmanland insänt till domänstyrelsen, nämligen att 1941 års arrendeavgift måtte få utgöra det vid uppskattningsförrättningen åsatta grundpriset kan enligt min åsikt därför ej anses skäligen, då nedsättningen endast avser ett år.

Då det å ena sidan är skäligen att arrendatorerna för år 1941 erhålla lindring med arrendeavgälden på grund av svag skörd, men å andra sidan höjning av arrendeavgälden ej blir ifrågasatt när god skörd erhålles, anser jag, att lindring i årets arrendeavgäld bör återbäras till kronan under de fem nästföljande åren med $\frac{1}{5}$ varje år. Detta förslag förutsätter att skörden de närmaste åren blir normal och att priserna på jordbrukets produkter även bli normala.

Med anledning av det anförda föreslås, att arrendeavgälden måtte kunna nedsättas till det vid uppskattningsförrättningen åsatta grundpriset med skyldighet för arrendator att återbära beloppet till kronan utan erläggande av ränta under de nästkommande fem arrendeåren med $\frac{1}{5}$ per år eller om kontraktet utgår inom de närmaste fem åren under återstående arrendeår med lika belopp för varje år.

Domänintendenten E. Hagberth har yttrat:

Såväl 1940 som 1941 års spannmåls- och foderskördar ha i stort sett varit betydligt under medelmåttan. Skörden har dock varit mycket olika i skilda trakter och för olika jordbrukare. Sockerbets-, foderrotfrukts- och potatis-skördarna ha så gott som genomgående varit goda. Under 1941 ha jordbrukarna haft möjlighet att odla oljeväxter, och skörden av dessa har merendels varit bra med goda priser. Det ekonomiska skörderesultatet har därför varit synnerligen olika för den ene jordbrukaren jämfört med den andre. Någon generell arrendelindring för arrendeåret 1941/42 bör därför icke ifrågakomma och har icke heller föreslagits av utredningen.

I vissa fall kan det emellertid föreligga skäl för arrendelindring, men jag ifrågasätter, huruvida sådana förhållanden hittills varit rådande, att det kan vara berättigat, att arrendatorerna erhålla arrendelindring utan skyldighet att framdeles återbetala det belopp, som de erhålla i lindring. Dåliga år för jordbruket bruka efterföljas av goda. Jordbrukarna få då möjlighet att genom ökade inkomster taga igen de minskade inkomsterna under de dåliga åren, under det att kronan icke under de för jordbrukarna goda åren kan höja arrendeavgiften för egendomar med äldre arrendekontrakt. Det synes därför rimligt, att arrendatorerna, därest de närmast följande åren komma att medföra särskilt goda skörderesultat, bliva återbetalningsskyldiga för de belopp, som erhållits i arrendelindring.

I anledning av vad sålunda anförts föreslås, att domänstyrelsen må efter prövning i varje särskilt fall bevilja skälig lindring i arrendevillkoren för arrendeåret 1941/42 i enlighet med de grunder som utredningen föreslagit, men med återbetalningsskyldighet för arrendatorerna i enlighet med vad jag förut nämnt. Skulle förhållandena bliva sådana, att jordbruket även i fortsättningen blir mindre lönsamt, bör domänstyrelsen erhålla rätt att förslagsvis efter tre år avskryva sin fordran å arrendelindringsbeloppet.

Domänintendenten B. Ekberg har uttalat:

De publika arrendena bereda i jämförelse med de privata sina innehavare den stora fördelen att arrendeperioden fastställts till lång tid, vanligen 20 år. Härigenom har arrendatorn beretts större möjligheter att skörda lönen för det arbete han nedlägger å den arrenderade egendomen. I stort sett torde en lång arrendeperiod även vara förmånlig för jordägaren, som därigenom får egendomen bättre brukad än vid ett korttidsarrende. Men det kan som regel

fastställas, att ett rent penningarrende under en så lång arrendetid även med tagen hänsyn till att en arrendator därunder vidtager förbättringsarbeten, på grund av penning- och varuvärdenas växling bliver osedvanligt lågt under senare delen av detta långtidsarrende och oförmånligt för jordägaren. För att ge alla rätt är därför den nu tillämpade metoden att beräkna arrendet delvis i persedlar väl avvägd och den ger arrendatorn nödigt skydd vid lågkonjunkturer. Den bör därför ej annat än i exceptionella undantagsfall rubbas.

Jordbruket är mera än andra näringar beroende av faktorer varå företagaren — trots kunskaper och arbetsvilja — ej kan inverka, och avkastningen därå är dock först och sist beroende av vädrets makter. Näringen har emellertid möjligheter att anpassa sig efter dessa förhållanden, och den goda skörden ger tillfälle till ökat underhåll å hus och inventarier samt utökad besättning, under det att däremot under dåliga år underhållsarbetena få efter sättas och besättningen minskas. Möjligheten till denna utjämning ökas givetvis hos en arrendator med ett långtidsarrende och är mindre hos en brukare, där innehavet är kort och ej för framtiden säkrat genom optionsrätt. Vägande skäl böra därför föreligga för att göra en nedsättning av de publika arrendena, då dessa därtill redan nu av privata jordägare och dessas arrendatorer anses hava en på visst sätt privilegierad ställning.

Starkt reducerad skörd och onormala avsättningsförhållanden bidraga givetvis i hög grad att göra jordbrukarnas ställning svår, och man måste erkänna att dessa samverkande omständigheter nu gjort situationen för dem bekymmersam. Statsmakterna ha dock i görligaste mån och på olika sätt sökt lindra dessa svårigheter. Men fall finnas då dessa åtgöranden ej äro tillfyllest och där speciella orsaker göra att förhållandena äro svårare än i gemen. Där bör hjälpas och i dessa fall är det framlagda lagförslaget en lämplig väg till hjälp. Men lagen bör komma till tillämpning endast där ett verkligt — starkt och styrkt — behov föreligger. Med tagen hänsyn härtill föreslås, att i förslaget upptages såsom villkor för arrendelindring att det kan antagas möta svårigheter för arrendatorn att fullgöra sina förbindelser enligt avtalet.

Den begränsning av antalet ansökningar, som det föreslagna tillägget kommer att medföra, skulle dessutom verksamt bidra till ingående och om möjligt rättvis behandling och bedömning av de olika fallen, vilket med 1941 års ovanligt skiftande skördeutfall ändock bliver mycket ömtåligt och svårt.

Domänintendenten H. Flodkvist har gjort följande uttalande:

Den föreslagna arrendelindringen innebär för Södermanlands läns del att arrendeavgifterna kunna nedsättas med högst 8 procent. En nedsättning av arrendeavgifterna i denna omfattning anser jag vara av ringa betydelse. En arrendator, som har ett arrende på 1,000 kronor och är tvingad låna medel till arrendeavgiften, torde hava lika stora möjligheter att erbjuda säkerhet och därigenom erhålla ett lån på 1,000 kronor som ett lån på 920 kronor.

Lindring av arrendeavgifterna innevarande år synes dock vara berättigad, emedan en jordbrukare, som arrenderar en gård, ej har möjlighet att, såsom en jordbrukare, som äger en gård, skaffa sig kompensation för det dåliga resultatet av jordbruksdriften genom att sälja skog.

Jag anser därför, att ifrågavarande arrendeavgifter skola kunna nedsättas till belopp, som erhållas med tillämpning av 1938 års markegångstaxa, under villkor att det belopp, varmed arrendet sålunda blivit nedsatt, skall inbetalas till styrelsen den 14 mars 1944, därest skördarna av vete, havre och hö bliva normala åren 1942 och 1943. Någon ränta bör ej erläggas på sistnämnda belopp.

Med tillämpning av 1938 års markegångstaxa bli arrendeavgifterna i Södermanlands län cirka 20 procent lägre än med tillämpning av markegångstaxan för år 1941.

Domänintendenten G. Ahrén har anfört:

Enligt det föreliggande förslaget må arrendeavgiften icke nedsättas under det belopp, varmed den skolat utgå efter persedlarnas medelpris enligt litt. A i markegångstaxan för åren 1939 och 1941.

Då emellertid känt är att missväxt i vissa fall drabbat samma kronoegendom både år 1940 och 1941 och detta i sådan omfattning att både utsäde och foder till den efter försäljning kvarvarande mindre kreatursbesättningen måste köpas, är den av utredningen föreslagna högsta nedsättningen av 1941/42 års arrende för låg och kan ej anses som verklig hjälp.

Jag anser därför, att, då ett verkligt skäl till större arrendenedsättning föreligger, den om arrendenedsättning beslutande myndigheten må åga rätt att föreskriva en nedsättning till lägst det arrendebelopp, som skolat utgå om hela det bestämda arrendet skolat betalas kontant och ej delvis efter vissa naturapersedlars värde.

Riksförbundet Sveriges statsarrendatorer har utöver sitt vidhållande av tidigare yrkanden hemställt, att, därest dessa icke kunde bifallas, förslaget ändrades därhän, att viss procent av arrendebeloppet enligt 1941 års markegångstaxa avskreves. Härigenom skulle en onödig och tidsödande omräkning av redan utskrivna debetsedlar å årets arrendeavgälder kunna undvikas.

Föreningen arrendatorer av kronoegendomar i Malmöhus län u. p. a. har bland annat yttrat:

Föreningen anser, att sättet för markegångens sättande behöver reformeras samt att vid arrendenas beräkning efter markegången hänsyn jämväl bör tagas till omkostnaderna så att arrendena verkligen bli såsom avsetts anpassade efter jordbrukets bärighet. Det synes föreningen angeläget att denna omläggning snarast genomföres samt att den utredning angående ändrade grunder för markegångssättningen som igångsatts snarast fullföljes och kompletteras med ändrade grunder för persedelarrendenas sättande.

Den nu remitterade utredningen berör icke dessa grundläggande förhållanden utan inskränker sig till åtgärder för stöd där arrendevillkoren blivit oskäligt tyngande. Föreningen anser detta icke tillfredsställande utan håller före att, intill dess en rationell omläggning av arrendeberäkningen hunnit verkställas, 1939 års markegångstaxa bör läggas till grund för bestämmande av den del av arrendet, som skall utgå i persedlar. Detta bör tillämpas för alla utan krav på särskild ansökan eller styrkande att arrendevillkoren blivit oskäligt tyngande.

Föreningen tillåter sig även rikta en gensaga mot att utredningsmannen som gräns för arrendenedsättningen angivit medeltalet för 1939 och 1941 års markegång. Hårtill synes varje anledning saknas. Nedsättningen bör ovillkorligen sträcka sig till 1939 års markegång.

Från arrendatorsföreningarnas sida har i de gjorda framställningarna liksom ock i de över utredningens förslag avgivna yttrandena i första hand yrkats, att det för närvarande tillämpade systemet att i viss utsträckning binda arrendeavgälden vid markegångstaxorna måtte upphöra och arrendet i stället helt fixeras i penningar. I nuvarande läge efter två års svaga skördar och

*Departements-
chefen.*

med väsentligt stegrade priser på de produkter i markegångstaxan efter vilka arrendet bestämmes är uppenbarligen det nu tillämpade systemet för arrendeavgäldens fastställande oförmånligt för arrendatorerna. Däremot torde man kunna säga, att på det hela taget under normala förhållanden systemet är till gagn för båda parterna i arrendeförhållandet och bidrager till en i stort sett rättvis och tillfredsställande avvägning i fråga om arrendets storlek. Med hänsyn till det anförda anser jag i likhet med utredningen skäl icke föreligga att nu företaga en omläggning av systemet med arrendeavgäldens bestämmande i anslutning till markegångstaxan.

De senaste årens svaga skördar i förening med den stegring som skett i priserna å de jordbruksprodukter, vilka ingå i markegångstaxan, ha emellertid såsom framgår av utredningen medfört, att i många fall arrendevillkoren blivit för arrendatorerna oskäligt tyngande. I betraktande härav finner jag i likhet med utredningen, att åtgärder böra vidtagas för undanröjande av detta missförhållande. I fråga om arrendatorer av enskild jord, vilka ha sina arrenden utsatta i naturalster eller efter samma grunder som arrendatorer av publik jord, ha i proposition till riksdagen denna dag föreslagits lagstiftningsåtgärder i motsvarande syfte.

Vad angår formen för dessa åtgärder ha domänstyrelsen och vissa domänintendenter ansett tillräckligt att arrendatorerna beviljades anstånd med vissa delar av arrendeavgälden under de närmaste åren. Sådant anstånd har enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande redan i viss omfattning medgivits. I nuvarande läge finner jag emellertid i anslutning till vad utredningen anført en sådan hjälp icke vara tillfyllest. I stället torde på sätt utredningen föreslagit en nedsättning av arrendet böra medgivas i vissa fall. Utredningen har för sin del förordat, att nedsättning av arrendeavgiften icke skulle få ske under det belopp, varmed den skolat utgå efter persedlarnas medelpris enligt litt. A i markegångstaxan för åren 1939 och 1941. Detta torde i allmänhet medföra en alltför obetydlig nedsättning i arrendeavgälderna för att kunna vara till verklig lättnad för arrendatorerna. Av domänstyrelsens yttrande framgår att vid en tillämpning av utredningens förslag i regel en nedsättning av omkring 10 procent av arrendeavgälden högst skulle kunna medgivas. En nedsättning med två tredjedelar av skillnaden mellan persedlarnas pris enligt litt. A i markegångstaxan för åren 1939 och 1941 synes mig böra kunna fastställas såsom en högsta gräns.

De av utredningen upptagna förutsättningarna för att jämkning i arrendet skall kunna medgivas kan jag godtaga. I anslutning till den ståndpunkt utredningen intagit i förevarande förslag anser även jag, såsom framgår av vad jag anført vid remissen till lagrådet av förslag till lag om jämkning av arrendavtal i vissa fall, att vederbörande myndighet vid avgörande av ansökan om jämkning endast torde böra ingå i prövning av frågan, om arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden kunna anses för arrendatorn oskäligt tyngande. Huruvida arrendatorn på grund av andra omständigheter, som ligga utanför arrendeförhållandet, är i stånd att fullgöra arrendevillkoren eller icke bör sålunda ej inverka på prövningen. Såsom utredningen fram-

hållit bör dock vid bedömandet, om arrendevillkoren äro för arrendatorn oskäligt tyngande, den allra största hänsyn tagas till om arrendeavtalet i och för sig är att anse såsom förmånligt eller ej. Skulle man härvid komma till den uppfattningen, att trots höjda markegångspriser och två års dåliga skördar arrendevillkoren vid jämförelse med andra arrendeavtal av liknande art icke äro att anse som skäligen, bör någon jämkning av avtalet medgivas. Lika-så torde jämkning av arrendeavtalet icke böra ifrågakomma, därest arrendators medelinkomster av arrendet under förfluten arrendetid trots de senaste två årens dåliga skörderesultat uppgå till sådant belopp, att arrendatorn kan av dessa inkomster anses ha erhållit en tillfredsställande bärgning.

Vad angår den tidpunkt, före vilken arrendeavtal skall ha slutits för att jämkning skall kunna medgivas, har utredningen föreslagit, att denna bestämmes till den 14 mars 1940. Med hänsyn till vad jag anfört vid remissen till lagrådet av förslaget till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall och då överensstämmelse i förevarande hänseende bör föreligga mellan berörda lag och nu ifrågavarande bestämmelser förordar jag, att nämnda tidpunkt bestämmes till den 1 september 1940. Den tid, före vilken ansökan om lindring i arrendevillkoren skall ingivas, torde böra bestämmas till den 1 maj 1942.

I övrigt föranleder utredningens förslag icke någon erinran från min sida.

Föredragande departementschefen hemställer härefter, att inom jordbruksdepartementet upprättat förslag till *förordning angående grunder för lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar* måtte genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Benno Gårdsten.